

BADATEL V KRAJINĚ

Záměr:

Krajinu vnímáme jako část souše. Je určena společným vývojem využití a obdělávání člověkem. Je tvořena živou a neživou přírodou. Části krajiny jsou vzájemně propojeny a ovlivňují se.

Anotace:

Tento výukový program vznikl jako součást projektu Venkovská krajina pod drobnohledem a zpracovává jedno z vybraných pěti témat ke krajině jižního Plzeňska. Program se věnuje krajině domova, jejímu zkoumání a popisu. Program je využitelný samostatně nebo jako druhé z pěti témat zpracovaných ve výše zmíněném projektu. Je připraven v délce čtyř vyučovacích hodin, jedna by měla proběhnout venku, v okolí školy. Hodiny je možné uskutečnit odděleně. S mírnými úpravami je program využitelný i na jiných místech v české krajině. Je určen pro 2. stupeň základní školy, je na vyučujícím, aby obsah upravil podle aktuálních žákovských znalostí. Program využívá principů místně zakotveného učení a problémového vyučování.

Cíl:

- žák zkoumá krajinu v okolí své obce „badatelsky“ a všemi smysly
- žák vyjmenuje alespoň tři stavební prvky krajiny s uvedením příkladu (př. plocha – les, koridor – řeka, matrice – pole), ke každému uvede jednu jeho funkci v krajině
- žák vyjmenuje tři nejdůležitější faktory (neživá a živá příroda, člověk), které mají vliv na podobu krajiny
- žák popíše tři výše zmíněné faktory a uvede ke každému z nich alespoň jeden příklad ze současné krajiny
- žák vlastními slovy definuje, co je to krajina, dokáže ve své definici zmínit výše uvedené faktory
- žák vysvětlí co znamená vertikální členění krajiny
- ví, že jsou krajiny na Zemi různé, popíše základní znaky okolí své obce
- žák prožije krajinu svého domova všemi smysly

Cílová skupina:

- 2. stupeň ZŠ

Počet účastníků:

- nejvýše 30, nejlépe 25

Místo:

- škola a její okolí

Pomůcky:

1. aktivita

- dopis od Malého prince
- „vesmírný“ kámen
- hudební nahrávka, přehrávač
- fotografie různých krajin na Zemi
- fotografie různých krajin v České republice vč. jižního Plzeňska
- prázdné kartičky, jedna fotografie do každé lavice
- šňůra s kolíčky nebo magnetická tabule s magnety
- kopie textu z knihy

2. aktivita

- pracovní list pro každého žáka
- návod do skupiny
- tužky a pastelky
- časomíra

3. aktivita

- venkovní varianta:** šátky k zavázání očí v potřebném počtu, zrcátka, papírové pytlíky na talismany, krabička s ochutnávkou místního sezónního ovoce (popř. sušeného)
- varianta ve třídě:** série fotografií různých krajin ČR, nahrávka zvuků, pytlík se sezónními předměty (například na podzim: plody, mech, suché listí, kůra atp.), krabička s ochutnávkou místního sezónního ovoce (popř. sušeného)

4. aktivita

- vyplněné pracovní listy z části 2
- čisté papíry a tužky
- papíry s definicemi z předchozí činnosti
- obálka a velký papír
- lepidlo
- barevné fixy nebo pastelky
- pomůcky k hodnocení – podle výběru vyučujícího, pomůcky k navrženým činnostem jsou uvedeny u popisu činností

Popis programu:

1. Psaní od Malého prince, krajina na Zemi je pestrá (ve škole)	45 minut
2. Mozaika krajiny jižního Plzeňska (ve škole)	45 minut
3. Krajina v naší obci (venku)	45 minut

Popis aktivit:

1. PSANÍ OD MALÉHO PRINCE, KRAJINA NA ZEMI JE PESTRÁ

1.1 Psaní z vesmíru

Dílčí cíl:

- žák je motivován pro další práci

Organizace:

- v kruhu nejlépe (lze i v lavicích – žáci si na ně mohou položit hlavu), v pozadí začne hrát tlumeně hudba

Pomůcky:

- psaní od malého prince, přehrávač, nahrávka (*zvuky.zip* – podkres), papír, fix

Obsah:

Žáci jsou v kruhu nebo v lavicích, zaujmou relaxační polohu a vyučující jim čte psaní od Malého prince (viz *psani_z_vesmiru.pdf*). Podle uvážení pustíme žákům tlumeně hudební nahrávku jako kulisu. Sedíme se žáky v kruhu a povídáme si o předešlém zážitku.

Co nám princ říká? Na co se ptá? Popište úkol, který nás čeká.

Žáci zkouší formulovat zadání dnešního úkolu, vyučující zapisuje nápady na velký papír.

Příklad: Princ se ptá, jak vypadá krajina na Zemi, hledáme vysvětlení slova krajina.

1.2 Co je to krajina?

Dílčí cíl:

- žák ví, že jsou krajiny na Zemi různé

Organizace:

- komunitní kruh, kruh vestoje

Pomůcky:

- kámen, fotografie, papír se zadáním úkolu (z předchozí činnosti)

Obsah:

Komunitní kruh (zpracováno dle Jany Nováčkové)

Komunitní kruh je taková organizace části výuky, která napomáhá k rozvoji důvěry mezi členy skupiny a napomáhá diskuzi. Účastníci (včetně učitele) sedí v kruhu a společně diskutují na vybrané téma, reagují na vybranou otázku, vyjadřují se ke zvolenému tvrzení apod. Na začátku je na učiteli, aby formuloval téma diskuze a zahájil ji předáním předmětu (měkký míček, kamínek ...) svému sousedovi, kterému tím předává slovo.

Během celé diskuze platí, že mluví ten, který drží předmět v ruce. Komunitní kruh má celkem čtyři jednoduchá pravidla, se kterými je nezbytné se seznámit viz odkaz na článek na [www níže](#). Tuto techniku je vhodné používat pravidelně, opakování spíše přispívá k „otevření“ diskuze.

Cílem je rozvoj vztahů, vytváření soudržnosti, pocitu sounáležitosti, vytvoření bezpečného klimatu ve třídě.

Má čtyři pravidla: pravidlo naslouchání, právo nemluvit, pravidlo úcty, pravidlo diskretnosti a zachování soukromí.

Celý článek najdete na:

<http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/vzdelavaniprodospele/respektovat/clanky/default.aspx>

Povídejme si chvilku o tom, co je to krajina. Jako předmět v kruhu nám poslouží nějaký kámen (nejlépe sopečného původu, bude evokovat „vesmírný kámen“). Jaké máte nápady? (1. kruh) Co budeme muset udělat, abychom mohli Malému princovi odpovědět? (2. kruh) Vyučující rozloží fotografie různých krajin doprostřed kruhu. Která z nich je ta naše středoevropská? (již se nevyjadřují všichni, ale zájemce se přihlásí o slovo) Podle čeho jsi poznal středoevropskou krajinu?

Žáci se zvednou a pod vedením vyučujícího provedou několik cviků mozkové gymnastiky (orel z jógy a další) – začínáme pracovat.

Cvik orel najdete na: <http://www.jogaprodeti.cz/index.php/pozice/ostatni/orel>

Ukázky cvičení naleznete také na:

http://wiki.rvp.cz/index.php/Knihovna/Nápady_a_návody/Cvičení_pro_snadnější_učení

1.3 Čím je charakteristická krajina našeho domova?

Dílčí cíl:

- žák popíše základní znaky okolí své obce

Organizace:

- žáci sedí ve dvojicích (nebo sami viz obsah) v lavicích

Pomůcky:

- fotografie různých typů krajin v ČR (v počtu do dvojic, podle věku dává vyučující do dvojice dvě až více fotografií, věku žáků přizpůsobíme i výběr fotografií, čím jsou starší, tím podobnější fotografie předkládáme), prázdné kartičky, fixy, karta zadání, šňůra s kolíčky na prádlo (v počtu žáků) nebo magnetická tabule a magnetky (v počtu žáků)

Obsah:

Žáci si ve dvojici prohlíží předložené fotografie. Mají za úkol na základě domluvy vybrat tu, která nejvíc odpovídá krajině jejich domova. Každý potom samostatně na kartičku píše v podobě hesel (slov či slovních spojení) svá odůvodnění výběru. Žáci pracují samostatně, vyučující pomáhá při případných dotazech. Pomocí kolíček / magnetek žáci na smlouvanou plochu zveřejní své vyplněné kartičky. Vyučující žákům ponechá čas, aby se seznámili s prací svých spolužáků.

Karta zadání (viz soubor *karta_zadani.pdf*):

Z předložených fotografií vyberte tu, která se nejvíc podobá krajině vašeho domova.

Podle čeho jste ji vybrali? Na kartičky zapisujte slova, která vybranou krajinu charakterizují (popíší).

1.4 Závěrečné shrnutí

Vyučující tuto závěrečnou část přizpůsobí časovým možnostem. Důležité je navést žáky k poslední otázce – Jaké jsou jazykové prostředky k popisu krajiny?

Dílčí cíl:

- žák popíše základní znaky okolí své obce

Organizace:

- žáci zůstávají v lavicích

Pomůcky:

- tabule – papír, fix

Obsah:

Závěrečné povídání a shrnutí o typických znacích místní krajiny. Vyučující napíše do středu papíru název obce (nalepí tam fotografii). Žáci říkají nápady, které vymysleli při předchozí aktivitě, vyučující se je snaží zapisovat strukturovaně formou myšlenkové mapy na tabuli.

K této metodě naleznete více informací na: http://www.gewiki.cz/Myšlenková_mapa. Motivuje žáky k tomu, aby své nápady k zapsání připojovali podle logických souvislostí k již napsanému.

Otázka pro následující hodinu: Rozuměli jsme si při zapisování? Věděli všichni, o čem mluví? Jakými slovy a co badatelé popisují v krajině, aby si navzájem rozuměli?

Pokud je čas:

Čtení textu – popisu krajiny. Žáci si najdou příjemnou pozici (v kruhu, v lavici). Vyučující jim předčítá text, který popisuje krajinu.

Příklady takových textů viz:

CÍLEK, Václav. Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu. 2. dopl. vyd. Praha: Dokořán, 269 s. ISBN 80-736-3042-7.)

Vyučující na závěr shrnuje se žáky jejich dojmy a zážitky ze čtení?

Dokázali jste si představit na základě popisu krajiny? Co vás na popisu zaujalo? Které jazykové prostředky autor textu k popisu využil? Je to popis vědecký nebo spíš populární? Čím se liší jazyk vědce a spisovatele?

2. MOZAIKA KRAJINY JIŽNÍHO PLZEŇSKA

Dílčí cíl:

- žák vyjmenuje alespoň tři stavební prvky krajiny, žák vyjmenuje tři nejdůležitější faktory (neživá a živá příroda, člověk), které mají vliv na podobu krajiny

Organizace:

- práce ve skupinách

Pomůcky:

- pracovní list pro každého žáka, návod do skupiny, tužky a pastelky, časomíra (hodiny ve třídě, budík?)

Obsah:

Žáci pracují s textem v pracovním listu pomocí metody „čtení v pěti krocích“ (viz *cteni_kooperativni_pro_vyucujici.pdf*). Na začátku jsou žáci motivováni vyučujícím, jsme badatelé – zeměpisci (viz text z Malého prince) a čeká nás zkoumání krajiny. Každá skupina obdrží návod pro čtení a obálku s kartičkami rolí (viz *badatel_v_krajine_2st_pro_zaky.pdf*)

Poznámky k pracovnímu listu:

Práce se současnou mapou – 1: 50 000 a letecký snímek (součást pracovního listu).

Pojmy:

plocha, koridor, matrice, ke každému pojmu odstavec (2–3 věty) s úkolem zakreslit příklad v mapě 1: 50 000, porovnání s kartičkami z předchozí hodiny (Dají se přiřadit k některému z výše uvedených stavebních kamenů krajiny?)

Kde se tam stavební prvky krajiny vzaly? – tři faktory (živá a neživá příroda, člověk), třídění kartiček svých a dodaných vyučujícím (připraví vyučující sám, podle věku a znalostí žáků).

Vyučující shromáždí na jednom místě kartičky z činnosti 1.3 a dle vlastního uvážení dodá další, každý žák si vylosuje alespoň jednu z nich. Má za úkol ji přiřadit na definované místo, podle toho, jakého původu je vylosovaný prvek krajiny (př. lesy – živá krajiny, kostel – člověk).

Podle potřeby zařazení relaxace / „mozkového“ cvičení viz část 1.2

3. KRAJINA V NAŠÍ OBCI**Dílčí cíl:**

- žáci vnímají krajinu všemi smysly

Organizace:

- procházka na nejbližší vyhlídku nebo příjemné místo, činnosti na místě

Pomůcky:

- **venkovní varianta:** šátky k zavázání očí v potřebném počtu, zrcátka, papírové pytlíky na talismany, krabička s ochutnávkou místního sezónního ovoce (popř. sušeného)
- **varianta ve třídě:** série fotografií různých krajin ČR, nahrávka zvuků, pytlík se sezónními předměty (například na podzim: plody, mech, suché listí, kůra atp.), krabička s ochutnávkou místního sezónního ovoce (popř. sušeného)

Obsah:

Vyučující se žáky vyjde ven na nejbližší vyhlídku. Na místě vnímají krajinu všemi smysly

viz níže. Jednotlivé aktivity zařazuje vyučující podle počasí a vhodného místa, na kterém se skupina při procházce nachází.

- zrak – dívám se do krajiny
- sluch – poslouchám, co se v krajině ozývá
- hmat – hra ve dvojicích (ohmatávání objektu v krajině a jeho následná identifikace)
- čich – čichám k různým věcem Je cítit roční období ve vzduchu? Jak je cítit podzim?
- chuť – co se dá v krajině sníst

Žáci mohou obdržet na začátku papírový pytlík a dostanou za úkol do něj sebrat talisman (jen takový, který se tam vejde). Ve třídě jej umístíme do krabice vzpomínek nebo z něj uděláme balík pro malého prince.

Pokud je vhodná vyhlídka: Povídání na vyhlídce – vyučující zmíní vertikální členění krajiny, popíše společně s dětmi krajinu za použití jejich kartiček a pojmů z pracovních listů.

Vertikální členění krajiny

Společně se s žáky zamyslíme nad tím, že krajinu lze dělit a popisovat nejen z ptáčích perspektivy, ale lze si představit i jakýsi „vrt“ skrze krajinu. Podle vhodnosti terénu můžeme nechat žáky „kreslit“ do písku nebo hlíny nebo jim dáme balicí papír ve formátu A3. Necháme žáky pracovat s přírodninami, jejich úkolem je znázornit příčný řez krajinou. Žáci mohou pracovat samostatně, ve dvojicích nebo skupinách, dle uvážení vyučujícího.

Náměty pro vertikální členění krajiny a práci s ním viz :

BÁRTA, František. Krajina v České republice. Editor Jan Němec, František Pojer. Praha: Pro Ministerstvo životního prostředí vydal Consult, 2007, 399 s. ISBN 978-80-903482-3-3. str. 12 a 13

KVĚT, Radan. Duše krajiny: staré stezky v proměnách věků. Vyd. 1. Editor Jan Němec, František Pojer. Praha: Academia, 2003, 195 s. ISBN 80-200-1012-2. str. 9 a dál

Obrazové náměty viz: *krajina_vertikalne.pdf*.

Alternativa pro případ špatného počasí:

- zrak – výhled z okna a jeho komentář podle možností, práce s fotografiemi (Která krajina je mi sympatická? A proč? Co mne na fotografii ruší? Kde bych rozhodně nechtěl být? apod.)
- sluch – poslech nahrávek (*zvuky.zip* – v mp3 nebo wav), lze podle sluchu poznat, o jakou krajinu se jedná? Žáci vyberou příslušný obrázek krajiny.
- hmat – vyučující bude mít pytlík s „předměty“ charakteristickými pro krajinu ročního období, ve kterém se program odehrává
- čich – viz předchozí
- chuť – viz předchozí

4. ODPOVĚĎ PRO MALÉHO PRINCE

4.1 Hledáme vysvětlení pojmu krajina

Dílčí cíl:

- žák vlastními slovy definuje, co je to krajina

Organizace:

- práce ve skupinách z části 2

Pomůcky:

- vyplněné pracovní listy z části 2, čisté papíry a tužky

Obsah:

Na základě předchozích činností, s pomocí pracovního listu formuluje každá skupina definici krajiny.

Před samotnou tvorbou definic se může vyučující se žáky zabývat tím, co je to vlastně definice a jaké má vlastnosti.

Podle věku a časových možností může vyučující vyzvat žáky k doplnění definice o obrázky. Cílem je, aby se na obrázku (tj. definici krajiny) objevily takové prvky, které vychází ze tří základních faktorů (např. člověk–dům, živá–pták a neživá–kopec) příroda, které mají na podobu krajiny vliv.

4.2 Psaní pro malého prince

Dílčí cíl:

- žák vyjmenuje tři nejdůležitější faktory (neživá a živá příroda, člověk), které mají vliv na podobu krajiny

Organizace:

- v kruhu jako na začátku (může být v pozadí opět hudba)

Pomůcky:

- velká obálka, papíry s definicemi z předchozí činnosti, obálka a velký papír, lepidlo, barevné fixy nebo pastelky

Obsah:

Zástupci skupin přečtou nahlas/ představí obrázek své definice krajiny a odevzdají vyučujícímu. Vyučující hodnotí výsledky práce, opraví největší chyby. Cílem je žáky pochválit za pokus o definici, zdůraznit, že je to těžké, krajina může mít spoustu definic. Vyučující společně s žáky nalepí jednotlivé definice na papír, žáci se tam podepíší, připíší datum atp. co náleží do dopisu nebo také nějaký vzkaz pro malého prince. Výsledek vloží do obálky. Vyučující bude poslem.

(veliká obálka, vzkaz na plakátu – všechny děti se podepíší, každá skupina bude mít jeden kousek fotografie, tu slepí na plakátu dohromady)

Shrnutí:

Všechny definice jsou správné, vyučující přečte různé definice krajiny, na tabuli pak napíše tu z anotace této metodiky, zdůrazní tři faktory, které mají vliv na tvář krajiny

(zdůraznit i graficky člověk, živočich a rostlina, georeliéf).

4.3 JAKÉ TO BYLO?

Vyučující vybere dle vlastního uvážení některou z níže nabídnutých aktivit.

Karty

Žák musí hodnotit to, co si vylosuje. Možná ho to přivede k zamyšlení nad tím, co by jinak nebylo řečeno. Karty vytvoří sám vyučující a tím ovlivní to, k čemu přesně se bude zpětná vazba vztahovat. Před samotnou hrou je dobré připomenout výukové aktivity, které vyučující na karty napsal.

Dílčí cíl:

- žáci hodnotí vybranou výukovou aktivitu

Organizace:

- žáci sedí nebo stojí v kruhu

Pomůcky:

- jeden pytlík nebo krabička s kartami (+, -), druhý pytlík nebo krabička s kartami (názvy uskutečněných her, aktivit)

Obsah:

Postupně si každý losuje dvě karty, na jedné je napsáno k čemu z právě prožité činnosti se má vyjádřit a na druhé, zda-li má reflektovat to pozitivní, nebo negativní.

Na základě aktivity Karty z knihy Reitmayerová E./Broumová V.: Cílená zpětná vazba. Praha, Portál 2007, s. 126.

Jedním slovem

Jedná se o rychlou a poměrně snadnou reflexi. Rytmus vede žáka k tomu, že nemá čas nad výpovědí bádát, jedná spontánně, impulsivně, z větší části emocionálně. Můžeme se setkat s tím, že vznikne spíš asociační řetězec než vlastní reflexe.

Dílčí cíl:

- žáci hodnotí celý výlet/vybranou výukovou aktivitu

Organizace:

- žáci sedí nebo stojí v kruhu

Pomůcky:

- žádné

Obsah:

Každý se vyjádří celkově k celé výuce nebo vybrané aktivitě pouze jedním slovem. Ten, kdo nemá co říci, se podívá na dalšího v kruhu, tím mu dává najevo, že může pokračovat. Tento typ zpětné vazby by měl plynout v jednotném rytmu. Kruh může proběhnout vícekrát.

Na základě aktivity Jedním slovem z knihy Reitmayerová E./Broumová V.: Cílená zpětná vazba. Praha, Portál 2007, s. 122.

Přehled příloh:

1. Psaní od Malého prince, krajina na Zemi je pestrá

1.1 Psaní z vesmíru:

psani_z_vesmiru.pdf = dopis od Malého prince

zvuky.zip – v adresáři podkres je hudba, kterou je možné využít

1.3 Čím je charakteristická krajina našeho domova?: *karta_zadani.pdf* = zadání úkolu do jednotlivých skupin

2. Mozaika krajiny jižního Plzeňska:

cteni_kooperativni_pro_lektory.pdf = návod pro vyučujícího

badatel_PL_2_stupen.pdf = pracovní list pro žáky

badatel_v_krajine_2_st_pro_zaky.pdf = návod pro žáky do jednotlivých skupin, jednotlivé kartičky pro role

3. Krajina v naší obci

zvuky.zip – ve složkách mp3 nebo wav jsou stejné nahrávky zvuků z přírody

krajina_vertikalne.pdf = náměty na obrazové zpracování vrstev krajiny

krajina_vertikalne_rez.pdf = ukázka řezu krajinou na příkladu Kašperských Hor

krajina_vertikalne_vysvetlivky.pdf = vysvětlivky k řezu krajinou

4. Odpověď pro Malého prince

badatel_4_definice.pdf = obsahuje možné definice krajiny, má sloužit jako inspirace pro vyučujícího

Autorka metodiky:

Lenka Prunerová (Občanské sdružení Ametyst)